

Seelikuküti martüüri

"Don Juani mäng" — Mai Murdmaa ballett Christoph Willibald Glucki ja Karlheinz Stockhauseni muusikale. Kunstnikutöö Andris Freibergsilt (Läti). Dirigent Jüri Alperden. Esietendus Estonia Teatris 23. oktoobril 1992.

Sganarelle: "Härra, mis pagana moodi te nüüd rääkima olete hakanud? See on ju hullem kui kõik muu. Jääge parem juba niisuguseks, nagu te enne olite."

(Molière "Don Juan" V,4)

Jah, hea Sganarelle, aga milliseks siis? Küsimusele, kes on don Juan, on kehvast vastust otsitud, kirjutatud esseid ja monograafiaidki, rääkimata kirjanduslikest interpretatsioonidest-parafraasidest, ent omegi pole sellele vist jõulisimalt kirjandusest ellu tunginud tegelasele kokkuleppelist määratlust leitud. Don Juanus ei tähenda ju kaugeltki ainult lihtlabast naisteküttimist, vaid on rohkem seotud asjaomase isiku filosoofiaga, suhtumisega oma eluviisi.

Kunstiteosed, mis ikka ja jälle tõstavad küsimuse don Juani olemusest, annavad sellele ka vastuse. Ent taas on vastus harva ühene, mis annab tinnistust, et kord Tirso de Molina sule all sündinud (või selle alt avalikkuse ette astunud?) liiderliku härrasmehe lugu on üks "igavesi" teemasid. Temast on saanud müüt, arhetüüp. Nii on täiesti loogiline, ehkki mitte just ootuspärane, et poliisemantiliste ning süüfilosoofia paradigmat rikkast lavastuste autorina tuntud Mai Murdmaa selle ainese poole pöördus (rohkem kui Molière'i näidendile näib süžee toetuvat Lorenzo da Ponte libretole Mozarti ooperis "Don Giovanni", mis on muusikalavastusele, kus pole võimalik edasi anda Molière'i teksti, tõepoolest kohasem). Temagi küsib, õigemini laseb vaatajal küsida, kes on see mees, kes lavastuse algul teat-raalselt, riidepalakas üle öla heidetud, õuna käes hoides aeglaselt lavaservale läheneb, et lausuda: "To be or not to be", õuna hammustada ning mängu alata. On ta näitleja? Hea ja kurja tundmisele püüdle-lev inimene? Veidrik? Snoob?

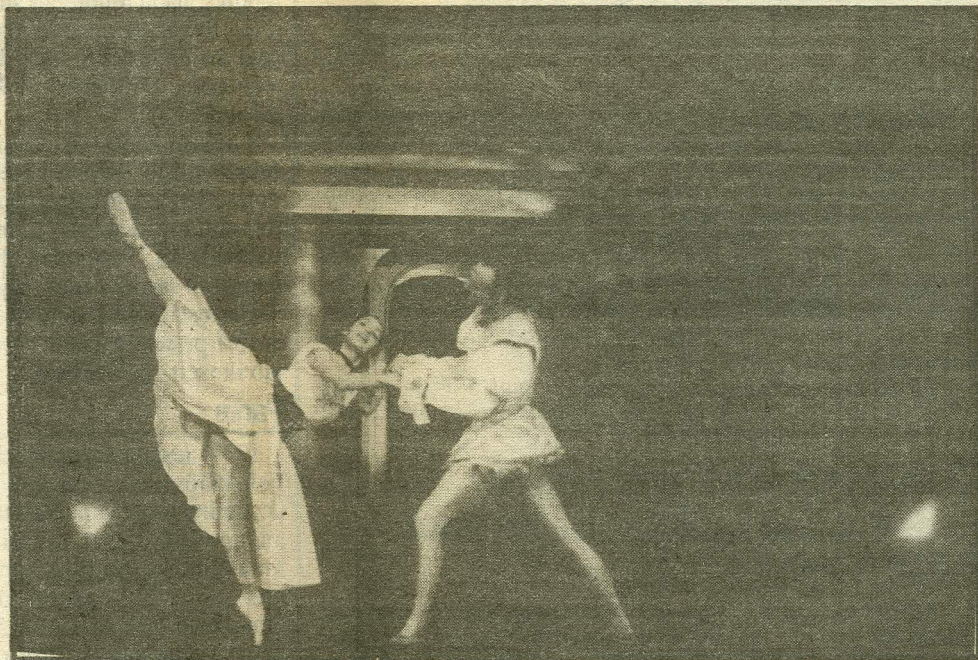
Lihtsalt igavleja? Kes teab — võib-olla tema ongi Don Juan?

Uskuda viimast tundub esmapilgul liiga lihtne, ent süvenemisel rullub lahti keerukalt põimitud kude, milles ilmnevad vägagi tõsised tagamaad. Miks ei võiks tänapäeva noormehe, kes end hingelt don Juanina tunneb, tahta selleks (vähemalt mängus) saadagi? Sellisel juhul poleks midagi kumimastavat, et viimases pildis mäng ja elu järsku traagiliselt kokku jooksevad. Liberaalne kaasae kindlasti ei keelustaks õnneliku lõppu, ent sellele astub vastu müüdisisene loogika. Lugu kaotaks poole oma haaravusest ja haardest, kui don Juan jääks ellu — tekiks mulje, et näidatud on vaid tükikest tema igapäevaelust, mis välistaks ülemineku teis(t)ele tasandi(te)le.

Nii et don Juan peab surema, aga kuidas? Molière on ette näinud groteskse vajumise allilma välgunoolte ja hirmsa mürinaga, mille muudab farsiks Sganarelle'i repliik "Ah, mu palk!" Tänu muusikale on Mozarti ooperis don Juani surmastseen pompöösne finaali täis kurjakuulutavust ja needmist. Murdmaa on siin täiesti eemaldunud varasematel lahendustel ning teostanud neist erineva nägemuse mitte üksnes don Juani surmast, vaid ka surmajast. Komtuuri kivikuju on täiesti mängust välja jäetud, don Juan hukkub selle käe läbi, kelle ta ise eluajal hukutanud. Tema tapjaks osutub Naine, olgu ta siis Kujutelm või Naine Leinalooris, igal juhul kõigi don Juani vallutuste summa. Don Juan haarab harjumuspäraselt õuna järele, adudes liiga hilja, et selle ulatas Vampiir.

Erinevad osatäitmised juhivad siin mõttet erinevatele tõlgendusvõimalustele: Larissa Sintsova on vampiir algusest peale. Ta on kui programmeeritud olend, kes õige hetke saabudes lihtsalt teostab määratud akti. Kõige ümbritseva, kaasa arvatud don Juan, suhtes on ta tegelikult ükskõikne (milline ironiline muie surmaaiastseenis!). Don Juani (Viesturs Jansons) kõrval väheldasena mõjuv kogu ei muuda asja — Vampiiri jõud pole harilikult inimese pelk ihuramm. Inna Sõrmus on I vaatuse öises nägemuses ennekõike nimelt don Juani Kujutelm — nuku- või laibatooline, kujutleja meelevaldast sündinud ja sellele alluv passiivne olend. Teatud jäik hoiak ülakehas karnevalistseenis küll säilib, kuid seal on Naisesse (see ei või enam olla Kujutelm!) signinenud Jõud ja Tahe. See tugev ja võimukas Naine otsib ja naudib kättemaksu, tal on äkki tohutult füüsilist jõudu, millega don Juan maha suruda ning muuta armumäng talle talumatuks piinaks.

Don Juani surm ongi sõlm-punktiks, mis viib mõttet võimaliku lavastajapoolse märterluse kontseptsioonini ning ahvatleb eelnenud lavaloo- st sellele viitavaid kujundeid ot- sima. Neid leidubki: kas ei meenuta 1. pildis laes rippuv rõngas hiiglaslikku pühapaist- tet peategelase kohal? Kas ei ole don Juani kostüümi värv ja kogu kujunduse lilla põhitoon paavsti pühadust märkiv värv? Don Juan ja — pühak! Kuid eks lasi Karl Ristikivigi ühes oma novellis don Juanil ning Jeanne d'Arcil kohtuda — kirjaniku sõnusi kõige maisema ja kõige vaimsema kehastusel. Miks mitte näida- ta neid ühes inimeses koosole- vana? Meenutagem lavastust: don Juan on vastupandamatu võrgutaja ja võitja üksnes mängus. Sellest välja astudes painavad teda nägemused, ta on varjukujude võimuses (ter- ves lavastuses pole don Juanil ühtegi sooloonbrit!). Don Juan loobub pattu kahetse- mast, sest teab end seda peagi jälle kordavat. Tõeliselt, so-

• Don Juan — VIESTURS JANSONS, Zerlina — KATI IVASTE.

HARRI ROSPU foto

nadeta patukahetsuseks võiks olla II vaatuse 6. pildi algus, mil don Juan põlvitab silmili maas Naise ees, kelle madonnalikkuse alt koorub hetk hiljem sadistlik Vampiir.

Molière'i don Juan tütle oma I vaatuse monoloogis muuhulgas: "Mis minusse puutub, siis võlub ilu mind kõikjal, kus ma teda kohtan, ja ma alistun kergesti sellele magusale vägivaldale, millega ta meid kütkestab" ja allpool: "Miski ei suuda peatada minu ihade tormakust ja ma tunnen eneses südant, mis võib armastada tervet maailma." Ühelt poolt on don Juan sõnastanud endale elukreedo, et ta ei mõtlegi ahvatlustele vastu panna, teisalt otsib temas tormitsev ülivõimas armastus lakkamatult uusi objekte, kuna seda nõuab tema "maadeavastaja auahnus". Seega jääb don Juan peamises — armuasjades — ka kannatuste hinnaga lõpuni oma tõeile kindlaks, kui ta ka mujal laseb käiku teeskuse ning võltsvagaduse (sellest räägib tsitaat retsensiooni alguses), mida teose moraaliapostel Sganarelle peab muudest pattudest veelgi hullemaks.

Vahemärkusena olgu öeldud, et Toomas Jõgeri Leporellos on moraalitsejat just nii palju, kui et ta ilmub, piits käes teenistusvalmilt oma isandat nuhtlema. Seda loomulikult viimase enda soovil. Teda seovad "isandaga" vaid sõprus ja mäng - milleks siis liigseid probleeme tekitada? Erinevalt Molière'i näidendist on Murdmaa don Juanil neid eneselgi palju.

Ei tea, kas meil on õigust celenud arutluse põhjal kujundit niiviisi mõista, ent surnud don Juan lebab majauksel Kannataja ristipoosis. Täielikus vaikuses tõmbab Leporello masendavale vaatepildile kardinad ette — mäng on läbi. Kas see oli kannatusmäng — piinlemine ja surm armastuse nimel — või oli tegu vaid õiglasel käitemaksuga? "Kui don Juan on märter, kes ta siis on?" oleme jälle sama targad kui alguses.

Igatahes on Estonia lavastuse don Juan viesturs Jansons. Tema naistekiüt on lava kuningas, hülgav ja nautlev mängujuht. Kirge on temas tõesti ebainimlikult palju. Ehkki galantselt, läheneb ta püsivalt sammhaaval igale

uuele "kindlusele". Neist kõige selgepiirilisem on donna Anna Inge Arro kehatstes, kelles rauguse maski taga võitlevad lein ja armastus isa tapja vastu. Tuuli Vilksi esituses kipub osa ähmastuma, ühtäkki ei saa enam aru, kes on see donna Anna ja mida ta õieti tahab. Donna Elvirat (Lemme Järvi või Marina Kesler) on kujutatud ilmselt don Juaniga varasemais suhteis olevana — ehk sellest ka nende kostüümide sarnane värvitoon. Lõbustav näha, kuidas armumaiast aadlikust saab armsakese Zerlina (Kati Ivaste meelde jääv karakterroll) meelitamisel midagi tant-suõpetaja ja klouni vahepealset. Jansonsi don Juan näib väljaspool mängu vaevlevat seda hullemini, mida edukam ta mängumaailmas on. Oma näitlejaisiksusega rõhutab ta veelgi don Juanil julgust ja otsekohesust.

Millegipärast ei kipu mängu ja elu segiajamisest kunagi midagi head tulema. Ja jälle ei saa läbi Alliksaareta: "Kõigest vastutusrikkam on mäng." Kas ta mõtles seda tõsiselt või mängis, ei muuda mõistagi asja.

LIIS KOLLE